

Η νέα φάση σύγκρουσης στο Ναγκόρνο-Καραμπάχ

Οι αρχικές επιτυχίες του Μπακού, λόγω και της μορφολογίας του εδάφους, συνάντησαν την αντίσταση των αρμένικων δυνάμεων. Η διεθνής παρέμβαση φαίνεται να πέτυχε την πρώτη εκκευρία μεταξύ του Αζερμπαϊτζάν και της Αρμενίας που όμως έχει ήδη παραβιαστεί. Η διαμάχη για την περιοχή χρονολογείται από τον καιρό της διάλυσης της Σοβιετικής Ένωσης και οι ένοπλες συγκρούσεις επανέρχονται περιοδικά. Γιατί όμως εκτραχύνθηκε τώρα η κατάσταση μεταξύ Αζερμπαϊτζάν και Αρμενίας;

Ηλίας Τασόπουλος*

Η σύγκρουση πολλών ετών στο Νότιο Καύκασο μοιάζει δύσκολο να επιλυθεί. Από τη στιγμή της αποσύνθεσης της Σοβιετικής Ένωσης, η περιοχή αποτελεί το μήλο της έριδος ανάμεσα στα δύο πρώην συστατικά μέρη της ΕΣΣΔ. Το Ναγκόρνο-Καραμπάχ αποτελεί για αιώνες έδαφος της ιστορικής Αρμενίας και κέντρο των προσπαθειών της αρμενικής εθνικής συγκρότησης από τον 19ο αιώνα. Η ανακήρυξη της ανεξαρτησίας του το 1991, συνοδεύτηκε από την αρμενική εξάπλωση σε εδάφη πέρα από την πρώην Αυτόνομη Περιφέρεια, σε περιοχές, εντός του Αζερμπαϊτζάν κατά μήκος των συνόρων με την Αρμενία, που κατάφεραν να καταλάβουν στρατιωτικά και να υπερασπιστούν οι Αρμένιοι.¹ Ο ΟΗΕ θεωρεί τα εδάφη μέρος του Αζερμπαϊτζάν και το Μπακού ζητά την επιστροφή τους, καθώς και τον επαναπατρισμό των Αζέρων που εκτοπίστηκαν, στις εστίες τους.² Κατά τη διάρκεια των προηγούμενων τριάντα χρόνων βέβαια, οι ανταλλαγές πυρών είναι συχνές, με ευθύνη της μίας ή της άλλης πλευράς, ωστόσο τον Σεπτέμβρη η ανάφλεξη υπήρξε άμεση.

Η επίσημη θέση του Αζερμπαϊτζάν εστιάζει στα γεγονότα του Ιουλίου στη μεθοριακή γραμμή του Τοβούζ ως απαρχή ενός μπαράζ προκλήσεων της Αρμενίας που οδήγησε στη σημερινή διαμάχη.³ Ωστόσο, φαίνεται πως στο Μπακού θεωρούν πως ο χρόνος στο Ναγκόρνο-Καραμπάχ κυλά εναντίον τους. Αν και η ολιγοπληθής οντότητα με πρωτεύουσα τη Στεπανακερτ, δεν έχει επιτύχει τη διεθνή αναγνώριση, η ντε φακτο κατάσταση φαίνεται αδύνατο να αναστραφεί, ενώ ακόμα κι η επιστροφή των Αζέρων δυσκολεύει, καθώς ο μόνος τρόπος είναι να αποχωρήσουν Αρμένιοι. Γύρω από την πρωτεύουσα και τα αστικά κέντρα έχει οργανωθεί μία πολιτεία, μία πολιτική εξουσία που αναδεικνύεται μέσω εκλογών με διεθνείς παρατηρητές, ενώ η Στεπανακερτ δίνει κίνητρα για να εγκατασταθούν Αρμένιοι

*Ερευνητής Κέντρου Μεσογειακών, Μεσανατολικών και Ισλαμικών Σπουδών, Πανεπιστημίου Πελοποννήσου

στην περιοχή, πραγματοποιώντας ενέργειες για εκμετάλλευση εδαφών προς χρήση για γεωργικές δραστηριότητες, προσελκύνοντας ακόμα και ανθρώπους από τη γειτονική Αρμενία, ύστερα από την παρατεταμένη οικονομική δυσπραγία.⁴ Γ' αυτό και ο Αζέρος πρόεδρος Ιλχάμ Αλίεφ φαίνεται να θέτει έναν πιο φιλόδοξο στόχο αυτή τη στιγμή, να αποκτήσει ένα καθοριστικό στρατιωτικό πλεονέκτημα.

Απέναντι του, ο πρωθυπουργός, πλέον, Νικόλ Πασινιάν βλέπει όλες τις δυσκολίες της διακυβέρνησης σε περίοδο οικονομικής και υγειονομικής κρίσης στη Δημοκρατία της Αρμενίας. Δύο χρόνια αφού ηγήθηκε μίας λαϊκής εξέγερσης πολλών χιλιάδων ανθρώπων, απέναντι στο μέχρι τότε καθεστώς, αναγκάζεται να συγκρούεται για τη φορολογία, να κάνει συμβιβασμούς στο δικαστικό σύστημα, ενώ οι αντιπαραθέσεις με τους αντιπάλους του μαίνονται αμείωτες. Στην πορεία του προς την εξουσία, ο Πασινιάν εμφανιζόταν πιο διαλλακτικός για ειρήνευση με το Αζερμπαϊτζάν.⁵ Σύντομα φάνηκε βέβαια πως είναι απίθανο ένας Αρμένιος ηγέτης, να εγκαταλείψει την υπόθεση του Ναγκόρνο-Καραμπάχ. Ο Πασινιάν, με την χαρακτηριστική του εκρηκτικότητα, φαίνεται πλέον αποφασισμένος να υπερασπιστεί τη «Δημοκρατία του Αρτσάχ», όπως ονομάζουν το κράτος τους οι Αρμένιοι, αλλάζοντας ρότα στις διαπραγματεύσεις με τον Αλίεφ και μιλώντας για ένωση της «Αρτσάχ» με την Αρμενία.⁶

Καθώς οι διαπραγματεύσεις δεν φαίνεται να μπορούν να καταλήξουν στην επαναπροσάρτηση των εδαφών για το Αζερμπαϊτζάν, οι διακρατικές σχέσεις φαίνεται να αποκτούν τη δική τους δυναμική. Τα έσοδα από τους υδρογονάνθρακες έχουν μετατρέψει το Αζερμπαϊτζάν σε μια αναπτυσσόμενη δύναμη, πολύ διαφορετική από το αδύναμο κράτος τη στιγμή της ανεξαρτησίας του το 1991, με τις νέες οικονομικές δυνατότητες να μετασχηματίζουν τη δομή στο εσωτερικό του. Οι οικονομικοί πόροι άλλωστε έχουν επιτρέψει τον εξοπλισμό του, σε σημείο που ο Αλίεφ θεωρεί πως διαθέτει στρατιωτική υπεροπλία απέναντι στους γείτονες του και σε συνδυασμό με έναν ραγδαία αναπτυσσόμενο πληθυσμό, μπορεί να χρησιμοποιήσει αυτά τα πλεονεκτήματα του άμεσα.⁷ Από την άλλη πλευρά, η Αρμενία βιώνει μία παρατεταμένη οικονομική κρίση, με σοβαρές συνέπειες για τον πληθυσμό, όπως τη μεγάλη ανεργία, τα προβλήματα ασφάλειας, που σε πολλές περιπτώσεις ωθούν στη μετανάστευση ως λύση, παρά τη «βελούδινη επανάσταση» του 2018.⁸ Ωστόσο και στο Αζερμπαϊτζάν, η πτώση στα έσοδα από τους ενεργειακούς πόρους, λόγω των παγκοσμίων συνεπειών της υγειονομικής κρίσης, έχει επηρεάσει σημαντικά την οικονομική δραστηριότητα, προκαλώντας σοβαρούς τριγμούς στο τραπεζικό σύστημα,⁹ επιτείνοντας τις εντάσεις στο εσωτερικό, έπειτα από τις μεγάλες διαδηλώσεις του Ιουλίου για τις συγκρούσεις με την Αρμενία και την καταστολή των διαμαρτυριών νωρίτερα για τη διεξαγωγή των εκλογών στο αυταρχικό καθεστώς που ηγείται ο Αλίεφ. Η μεταβολή των παραγόντων ισχύος, ωστόσο συνδυάζεται με την ύπαρξη ενός εξωτερικού δρώντα στο περιφερειακό υποσύστημα. Πλέον υπάρχει η Τουρκία στον ορίζοντα, πρόθυμη να στηρίξει το Αζερμπαϊτζάν με στρατιωτικούς συμβούλους και υλικό, απέναντι, κατ' αρχάς, στην Αρμενία.

Ο Ταγίπ Ερντογάν αδράχνει πλέον κάθε ευκαιρία να επεκτείνει την επιρροή του στην ευρύτερη περιφέρεια του Καυκάσου μετά τη Συρία, τη Λιβύη και το Ιράκ μεταξύ άλλων. Η Τουρκία άλλωστε μπορεί να εκμεταλλευθεί τώρα την ανησυχία της γειτονικής Γεωργίας, που αν και κατά πλειοψηφία χώρα με χριστιανικό πληθυσμό, δεν συμμαρτίζει τις εκκλήσεις της Αρμενίας για μία «μάχη πολιτισμών», αλλά αντίθετα αντιμετωπίζει ένα παρόμοιο πρόβλημα με το Αζερμπαϊτζάν, στις αποσχισθείσες περιοχές της Αμπχαζίας και της Νότιας Οσετίας. Ο Τούρκος πρόεδρος δεν σταματά να οξύνει τη θρησκευτική διάσταση της διαμάχης, μιλώντας για Χριστιανούς που στρέφονται εναντίον Μουσουλμάνων, εξυπηρετώντας, ασχέτως δόγματος, την απόπειρα του να εμφανίζεται ως ο προστάτης των μουσουλμάνων απανταχού της γης και φυσικά στο «αδελφό έθνος των Αζέρων». Βέβαια, στο Μπακού διαφεύδουν τις συνεχείς αναφορές για εξτρεμιστές μισθοφόρους που πολεμούν στο μέτωπο του Καυκάσου με χρηματοδότηση της Άγκυρας.¹⁰ Μία τέτοια διάσταση ενδεχομένως να ενεργοποιούσε τα αντανάκλαστικά της διεθνούς κοινής γνώμης και το Αζερμπαϊτζάν θα επιθυμούσε να προλάβει μία εξωτερική παρέμβαση, ύστερα από τις εκτεταμένες πολεμικές

επιχειρήσεις στο Ναγκόρνο-Καραμπάχ.

Η συμμαχία Τουρκίας και Αζερμπαϊτζάν εγείρει δυσάρεστες συγκρίσεις με τη γενοκτονία των Αρμενίων το 1915, προκαλώντας συμπάθεια διεθνώς στην έκκληση των Αρμενίων για βοήθεια σε μία μάχη επιβίωσης.¹¹ Η Ρωσία, αυτή τη φορά, δεν βιάστηκε να συντρέξει τους Αρμένιους. Ο Νικόλ Πασινιάν, μετά τη βελούδινη επανάσταση του 2018, θεωρεί πως είναι ένας ανεξάρτητος διαπραγματευτής που μπορεί να πετύχει καλύτερες συμφωνίες για τη ρωσική παρουσία στην Αρμενία, συμπεριλαμβανομένων των τομέων της ενέργειας. Η καθυστέρηση της Μόσχας να παρέμβει στη διαμάχη του με το Αζερμπαϊτζάν έδωσε ένα μήνυμα πως ο Αρμένιος πρωθυπουργός, που βρίσκεται υπό πίεση και σε ανάγκη να κάνει εκκλήσεις προς κάθε κατεύθυνση, θα πρέπει να είναι πιο διαλλακτικός στις απαιτήσεις τους. Το Μπακού άλλωστε, ενεργειακός και στρατιωτικός εταίρος της Μόσχας, προσέχει να μην ενεργοποιηθεί η διάταξη της συμφωνίας συλλογικής ασφάλειας της Ρωσίας με την Αρμενία στο πλαίσιο του ΟΑΣΕ. Αλλά και η Δύση έχει αλλού στραμμένη την προσοχή της, δεδομένης της τεταμένης προεκλογικής περιόδου στις Ηνωμένες Πολιτείες και της εστίασης των ευρωπαϊκών χωρών στην Ανατολική Μεσόγειο. Οπότε η εναλλακτική λύση του Ιράν, που μπορεί να ενισχύσει το Γιερεβάν με διάφορους τρόπους, φαντάζει πιο ελκυστική σήμερα για την Αρμενία. Άλλωστε, η διαφαινόμενη στήριξη του Ισραήλ προς το Αζερμπαϊτζάν είναι ένας παράγοντας που λαμβάνεται σοβαρά υπόψιν στην Τεχεράνη, ίσως περισσότερο από την παρουσία της πολύ μεγάλης Αζερικής μειονότητας στο Ιράν και το κοινό σιιτικό Ισλάμ και την ωθεί να λάβει έναν ενεργητικό ρόλο στο ζήτημα, αν και στην παρούσα φάση αυτό φαίνεται δύσκολο.¹²

Οι κίνδυνοι να επεκταθεί μία πολυετής διαμάχη με πολλά θύματα πέρα από τον Καύκασο είναι υπαρκτοί αν και περιορισμένοι. Σε αυτό το διεθνές περιβάλλον που διαμορφώνεται με τη μερική αποστασιοποίηση των Ηνωμένων Πολιτειών, η Ρωσία και η Τουρκία συμμετέχουν σε πολεμικές συγκρούσεις δια αντιπροσώπων σε πολλά διαφορετικά μέτωπα, όπως τη Λιβύη και τη Συρία, ενώ ο ανταγωνισμός και οι διαφωνίες τους εκτείνονται από τη Μαύρη Θάλασσα ως την Ανατολική Μεσόγειο. Η Άγκυρα συχνά καταλήγει να προσαρμόζεται στις κόκκινες γραμμές της Μόσχας. Η έλευση εξτρεμιστικών στοιχείων από τη Μέση Ανατολή ωστόσο, μπορεί να αλλάξει τους συσχετισμούς ανά πάσα στιγμή, ενώ οι συνέπειες στο εσωτερικό των κρατών είναι απρόβλεπτες. Ο Αλίεφ θέλει να εκμεταλλευτεί την οικονομική αδυναμία της εύθραυστης αρμενικής δημοκρατίας και ο Πασινιάν τη στυγνή δικτατορία στο Αζερμπαϊτζάν. Σε κάθε περίπτωση όμως, η στρατιωτικοποίηση της διαμάχης, πέρα από τις σημαντικές ανθρώπινες απώλειες και τις υλικές καταστροφές, αναμένεται να συμπιέσει ακόμα περισσότερο τα ανθρώπινα δικαιώματα στην περιοχή και να δυσχεράνει την οικονομική κατάσταση για τον ευρύτερο πληθυσμό.

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Όλοι οι σύνδεσμοι προσπελάστηκαν την 9η Οκτωβρίου 2020

1. Η κήρυξη της ανεξαρτησίας το 1991 αφορούσε το ιστορικό Καραμπάχ, που δεν συνόρευε με την Αρμενία. Στη διάρκεια του πολέμου, οι Αρμένιοι κατέκτησαν επιπλέον περιοχές, οι οποίες μεταξύ άλλων αποσκοπούσαν στη γεωγραφική σύνδεση τους με την Αρμενία και δευτερευόντως τη διεύρυνση των συνόρων με το Ιράν.
2. Vaserman, Arie & Ginat, "National, Territorial or Religious Conflict? The Case of Nagorno-Karabakh", *Studies in Conflict & Terrorism*, 17:4, 345-362, 1994
3. Συνέντευξη Ιλχάμ Αλίεφ στο δίκτυο al-Jazeera, (03/10/2020) <https://bit.ly/3dcxeY6>
4. Panossian, Razmik, "The Irony of Nagorno-Karabakh: Formal Institutions versus Informal Politics", *Regional & Federal Studies*, 11:3, 143-164, 2001, Bar'el, Zvi, "In Nagorno-Karabakh Conflict, Seeking Two States for One People", *Haaretz*, (29/09/2020), <https://bit.ly/3lmCoUI>
5. Kubiak, Mateusz "Armenia: Pashinyan's first year", *The Warsaw institute review*, (05/07/2019) <https://bit.ly/34ufaF7>
6. Huseynov, Vasif "Negotiations failed? Nagorno-Karabakh conflict reaches dangerous stage," *New Eastern Europe*, (08/10/2019), <https://bit.ly/33L1fLO>, International Crisis Group, "Digging out of Deadlock in Nagorno-Karabakh", *Europe Report N°255*, (20/12.2019) <https://bit.ly/33CUdbS>, Kucera, Joshua "As fighting rages, what is Azerbaijan's goal?", *Eurasianet*, (29/09/2020) <https://bit.ly/3iHqgvk>, Για ένα ιστορικό των διαπραγματεύσεων, De Waal, Thomas, "Remaking the Nagorno-Karabakh Peace Process", *Survival*, 52:4, 159-176, 2010
7. Frantzman, Seth J. "What Azerbaijan wants from the conflict with Armenia", (29/09/2020), *Armynow.net*, <https://bit.ly/2GEYpyG>
8. Mejlumyan, Ani "After reopening, Armenian economy continues to struggle", *Eurasianet*, (30/07/2020) <https://bit.ly/2GKJZNL>
9. Konarzewska, Natalia "Azerbaijan's Economy Takes a Double Blow", *The Central Asia-Caucasus Analyst*, (16/06/2020) <https://bit.ly/3iLfHay>
10. Bethan McKernan "Syrian recruit describes role of foreign fighters in Nagorno-Karabakh" (02/10/2020), *The Guardian*, <https://bit.ly/2SAMyVc>, Cookman, Liz, "Syrians Make Up Turkey's Proxy Army in Nagorno-Karabakh" *Foreign Policy*, (05/10/2020), <https://bit.ly/33COR0g> Για την ιστορική διάσταση της δραστηριοποίησης της Τουρκίας στο Ναγκόρνο Καραμπάχ, βλ. Cornell, Svante E., "Turkey and the conflict in Nagorno Karabakh: a delicate balance", *Middle Eastern Studies*, 34:1, 51-72, 1998
11. Bulut, Uzay "Armenians Are In Danger Of Ethnic Cleansing Once Again" *The American Conservative*, (06/10/2020) <https://bit.ly/30IAVzI>
12. Anadolu Agency, "Iran denies transferring military equipment to Armenia", (29/09/2020), <https://bit.ly/2FebU86>, Cecire, Michael, "Escalation and Regional Risks in a New Karabakh War", *Middle East Institute*, (06/10/2020) <https://bit.ly/34MqVHd>, Hashem, Ali, "Between a rock and hard place: Iran's dilemma in Nagorno-Karabakh conflict", *Al-Monitor*, (09/10/2020), <https://bit.ly/33Ly1fB>